

XXIX ajaloo-olümpiaad 2023/2024

Juhend, teemad ja žürii koosseis

XXIX üleriigilist ajaloo-olümpiaadi korraldab Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts koostöös Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudi, Tartu Ülikooli Teaduskooli ning Haridus- ja Noorteametiga. Olümpiaadi läbiviimist toetab Haridus- ja Teadusministeerium.

Ajaloo-olümpiaadi **eesmärgiks** on toetada ajaloo õpetamist koolis, andes tublimatele motivatsiooni ainega süvitsi tegelemiseks. Lisaks pakub võistlus võimalust kohtuda teiste ajaloo huvilistega, luues võrgustiku, mis jagab ühist kirge mineviku vastu. Selle kaudu innustab üleriigiline ajaloo-olümpiaad noori sügavamalt mõistma oma pärandit ja kujundama tulevikku teadlikult ning vastutustundlikult.

Ajaloo-olümpiaadi üleriigiline **piirkonnavoore** toimub elektrooniliselt põhikoolis **15. veebruaril** ja gümnaasiumiastmes **16. veebruaril 2024**, üleriigiline **lõppvoor 23. märtsil 2024** Tartus Miina Härma Gümnaasiumis. Parimate tunnustamine toimub **10. mail 2024** Haridus- ja Teadusministeeriumi saalis Tartus.

Piirkonnavoorus osalevad VI–XII klasside õpilased. VI–IX klasside õpilased saavad osaleda klassi jaoks määratud teemal. Gümnaasiumiõpilased saavad valida kolmest etteantud teemast ühe.

Üleriigilises lõppvoorus osalevad õpilased VIII–XII klassist. Lõppvooru kutsutakse võistlema iga piirkonna parimad vastavalt eraldatud kohtade jaotusele (vaata tabelit allpool), tingimusel, et õpilane on saanud vähemalt 60% maksimaalsest punktisummast. Lisaks pääsevad lõppvooru vähemalt kuus õpilast üleriigiliselt moodustunud pingerea alusel. Lõppvoorus tuleb olümpiaaditöö sooritada samal teemal kui piirkonnavoorus.

Kui piirkonna parima olümpiaaditöö punktisumma jääb alla 60%, täidetakse vabanenud koht üleriigilise pingerea alusel. Samal viisil täidetakse võimaluse korral kohad, mis vabanevad osalemisõigusest loobumise tulemusena. Lõppvooru kutsutakse 38 õpilast VIII klassist, IX klassist ja kolmel teemal gümnaasiumist. Esmakordselt oodatakse osalema ka **eesti õpilasi teistest riikides**, kes sooritavad töö eesti keeles, nendel on võimalus lõppvooru pääseda vaid üldise pingerea alusel.

Olümpiaadi lõppvooru kohtade jaotus piirkonniti.

Piirkond	Kohtade arv klassi/teema kohta	
	VIII ja IX klassis	Gümnaasiumis
Tallinna linn	8	8
Harjumaa	3	2

Ida-Virumaa	2	2
Lääne-Virumaa	2	2
Pärnumaa	2	2
Tartu linn	4	5
Tartumaa	1	1
Hiiumaa	1	1
Jõgevamaa	1	1
Järvamaa	1	1
Läänemaa	1	1
Põlvamaa	1	1
Raplamaa	1	1
Saaremaa	1	1
Valgamaa	1	1
Viljandimaa	1	1
Võrumaa	1	1
Üleriigiline pingerida	Vähemalt 6	

Põhikooli (VI–IX klass) **vene õppekeele koolide** õpilaste olümpiaaditööd tõlgitakse vene keelde, gümnaasiumiastme tööd on ainult eestikeelsed. Eesti keelt emakeelena mitterääkivatele õpilastel on lubatud kasutada eestikeelse olümpiaaditöö paremaks mõistmiseks sõnaraamatut (eesti-vene, vene-eesti), kuid selle vajadusest tuleb korraldajat eelnevalt teavitada.

Piirkonnavoorus on võimalus gümnaasiumiõpilastel üle maailma katoliku kiriku teemal kaasa lüüa ka **inglise keeles**. Inglise keeles olümpiaadil osalejad võistlevad väljaspool arvestust ning neid ei kutsuta lõppvooru.

Olümpiaadil osaleja peab olema üldhariduskooli õpilane või omandama kutseharidust põhikooli baasil ning kuni 26 aastat vana.

Piirkonnavooru **registreerimine** toimub jaanuaris 2024, selle kohta tuleb täpsustav informatsioon vahetult enne. Iga õpilane peab end ise registreerima ning kindlasti alles hoidma registreerumise kohta saabunud kinnituskirja, selles kirjas oleva lingi kaudu peab end registreerima olümpiaadi kursusele Harno Moodles, kus ettenähtud ajal antakse juurdepääs olümpiaaditööle. Registreerimisel küsitakse õpilaselt nime, klassi, kooli, tema enda ja õpetaja e-posti aadressi.

Piirkondlikus voorus on olümpiaaditöö kirjutamise aeg VI–VIII klassis 60 minutit ja töö eest on võimalik saada maksimaalselt 60 punkti. IX–XII klassi õpilaste töö kirjutamise aeg on 100 minutit ja töö eest on võimalik saada maksimaalselt 100 punkti. Üleriigilise žürii liikmed valmistavad ette iga teema kohta märksõnad ning allikate nimekirja, mis on lisatud eraldi failina. VI ja VII klassis on olümpiaadiks kasutatava allikmaterjali maht kuni 100 lehekülge, VIII klassis kuni 150 lehekülge, IX klassis kuni 200 lehekülge ja gümnaasiumis kuni 250 lehekülge. Materjalide valikul lähtub žürii selle eakohasusest, aga ka kättesaadavusest. Piirkonnavooru olümpiaaditööd ja hindamisjuhendid koostavad üleriigilise žürii liikmed.

Põhikooli piirkondlik voor algab 15. veebruaril 2024 kell 9.00 VI klassil, kell 11.00 VII klassil, kell 13.00 VIII klassil ja kell 15.00 IX klassil. Gümnaasiumi piirkondlik voor toimub 16. veebruaril 2024, kell 9.00 alustab üldajaloo teema, kell 11.00 Eesti ajaloo teema ja kell 13.00 XX sajandi teema.

Piirkondlik voor on elektrooniline ning viiakse läbi koolis, järelevalve all. Soovitav on, et ühes koolis sooritaksid olümpiaaditööd mitme erineva kooli õpilased. Töö on individuaalne ning kõrvalise abi kasutamine on keelatud. Tööd ei ole lubatud sooritada nutitelefonis. Olümpiaadi ausa läbi viimise eest vastutab kool. Kool peab tagama hea netiühendusega arvuti, vajadusel ka kõrvaklapid (nende vajadusest teavitatakse registreerimisel). Vastamise kiirus ei anna lisapunkte, kuid võrdsete punktide korral paigutub pingereas ettepoole kiirem õpilane. Piirkonnavooru ülesandeid kontrollib ja hindab üleriigiline komisjon.

Žürii avalikustab piirkonnavooru tulemused ja lõppvooru kutsutute nimed hiljemalt 4. märtsil. Nimekiri avalikustatakse Tartu Ülikooli Teaduskooli (www.teaduskool.ut.ee) ja Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Seltsi (www.eays.edu.ee) veebilehtedel. Õpilastel, kes loobuvad lõppvoorus osalemisest, palutakse sellest teatada hiljemalt 11. märtsiks 2024. See võimaldab pakkuda osalemisvõimalust järgnevatele õpilastele. Korrigeeritud lõppvooru kutsutute nimekiri avalikustatakse hiljemalt 18. märtsil 2024 Tartu Ülikooli Teaduskooli ja Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Seltsi veebilehtedel.

23. märtsil 2024 toimub Tartus olümpiaadi **üleriigiline voor**. Lõppvooru olümpiaaditööd koostavad Tartu Ülikooli õppejõud Lauri Kanni juhtimisel. Lõppvooruks olümpiaadi teemad ei

muutu, kuid märksõnades ja kirjanduse loendis võivad väikesed muudatused olla, nendest teavitatakse osalejaid individuaalselt. Olümpiaaditöö maht on lõppvoorus VIII klassil 60 punkti, küsimustele vastamiseks on aega 90 minutit, IX klassil ja gümnaasiumis on küsimusi 100 punkti ulatuses ja aega vastamiseks 120 minutit.

Lõppvooru tulemused avalikustatakse nimeliselt Tartu Ülikooli Teaduskooli ja Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Seltsi veebilehtedel isikustatud kujul: nimi, kool, klass, tulemus ja õpetaja/juhendaja nimi. Kõik avalikustatud isikuandmed esitatakse otsingumootoritele kättesaamatul kujul. Olümpiaadi parimate autasustamine toimub 17. mail Tartus, Haridus- ja Teadusministeeriumis.

Olümpiaadi teemad 2023/24

6. klass – olümpiamängud antiikajal

7. klass – katoliku kirik keskajal

8. klass – tööstuslik pööre

9. klass – eluolu Eestis maailmasõdadevahelisel perioodil (1918–1940)

Gümnaasium: katoliku kirik keskajal

või Eesti 16. sajandil

või maailm II maailmasõja lõpust Vietnami sõja lõpuni

Olümpiaadi üleriigiline žürii koosneb Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Seltsi kuuluvatest ajalooõpetajatest: Aare Ristikivi (žürii esimees, Hugo Treffneri Gümnaasium), Terje Hallik (žürii kaasesimees, Miina Härma Gümnaasium), Liivi Vislapuu (Viljandi Gümnaasium), Veronika Uussaar (Sindi Gümnaasium), Raigo Loide (Saku Gümnaasium), Lauri Naber (Jõgevamaa Gümnaasium ja Maarja-Magdaleena Põhikool), Andre Pettai (Heino Elleri Muusikakool), Tiiu Kreegipuu (Tallinna Ülikool, Tartu Ülikooli muuseum), Triin Viiron (Tallinna 32. Keskkool).

Olümpiaaditööde tõlkijaks vene keelde on Veronika Kim (Tartu Annelinna Gümnaasium), katoliku kiriku teema tõlke inglise keelde teeb Ilmar Tammisto (Miina Härma Gümnaasium), piirkondliku vooru tehnilise teostuse eest vastutab Madli-Maria Naulainen (Kuressaare Nooruse Kool).

Käesoleva juhendiga reguleerimata küsimuste lahendamine on olümpiaadi žürii pädevuses.

VI klass

Olümpiamängud antiikajal

Märksõnad

Olümpiamängude aeg ja koht, spordialad, spordirajatised, võistluste korraldus, treenimine, sport ja kunst, sport ja religioon, naised ja sport, panhelleeni mängud. Isikud: Kallipateira, Kleomedes, Koroibos, Orsippus, Leonidas, Milon, Melankomas, Kyniska.

Kirjandus

1. **Antiikolümpiamängud.** Vikipeedia.
<https://et.wikipedia.org/wiki/Antiikol%C3%BCmpiam%C3%A4ngud> (ilma kronoloogiata), 3 lk.
2. Ballheimer, D., Oxlade C. **Olümpiamängud.** Koolibri 2000, lk 6–11.
3. Kuningas, T., Voolaid, K. **I olümpiamängud Ateena 1896.** Inreko Press 1997, lk 4–28.
4. **Olümpiamängud.** Taskutark.
<https://www.taskutark.ee/olumpiamangud/> (ilma videoteta ja kronoloogiata), 3 lk.
5. Palamets, H. **Vanaaja kultuurist ja olustikust.** Valgus 1967, lk 143–152.
6. Siig, K. **Antiikolümpiamängud. 6. klassi ajalugu.** YouTube 2021.
<https://www.youtube.com/watch?v=V08p2fcad9c>, 12 min.
7. Uba, T. **Kooliraadio. Olümpiamängud Vanas-Kreekas.** Eesti Rahvusringhääling 1970.
<https://arhiiv.err.ee/audio/vaata/kooliraadio-kooliraadio-olumpiamangud-vana-kreekas>, 19 min.
8. Voolaid, K. (koostaja). **Kooliolümpiamängude käsiraamat.** Eesti Olümpiaakadeemia 2005, lk 9–10.
<https://olympiaharidus.eu/wp-content/uploads/2020/09/Kooliolumpiamangude-kasiraamat.pdf>.
9. Voolaid, K. **Olümpiamängude algusdaatum on pigem legend kui fakt.** Liikumine ja Sport 25 2023, lk 34–37.
https://media.voog.com/0000/0041/2571/files/LIIKUMINE%20ja%20SPORT_25_2023_veebi_spreads.pdf.
10. Wernicke, L. **Eriskummalised olümpialood.** Tänapäev 2020, lk 15–21.
<https://tnp.ee/wp-content/uploads/2020/07/Eriskummalised-ol%C3%BCmpialood.pdf>.

VII klass

Katoliku kirik keskajal

Märksõnad

Ristiusu võidukäik, kiriku roll keskaja maailma ühendajana, Jeesus Kristuse tähendus keskaja inimese jaoks, keskaja inimene katoliku kiriku liikmena, katoliku kiriku struktuur, vaimulikud ordud ja kloostrielu, pühakud, sakramendid, kirikupühad, kirikuhoone, inkvisitsioon, Gregorius Suur, Benedictus Nursiast ja Aquino Thomas.

Kirjandus

1. Aleksejev, T. jt **Inimene, ühiskond, kultuur II. Keskaeg ja varauusaeg. XI klassi ajalooõpik**. Koolibri 2005, lk 80–93.
vene keeles: Алексеев, Т., Алексеев, Т. Человек, общество, культура. ч. II с 80–85.
2. **Kristluse ajalugu. Ajakirja Imeline ajalugu eriväljaanne**. AS Äripäev, 2023 lk 68–77.
3. Le Goff, J. **Keskaeg**. Valgus 2010, lk 85–108.
vene keeles: Ле Гофф, Ж. История Средних веков 2013
http://loveread.ec/read_book.php?id=74764&p=15&fbclid=IwAR2pmhFqXB1SNfeDtqYeCeSaBYadp9j09AXtN-R60FKGSr-jJ_-4pwPluJk.
4. Palginõmm K., Maasing, M. **Keskaeg I osa ajalooõpik 7. klassile**. Maurus 2016, lk 17–21, 102–107, 110–115.
5. Põltsam-Jürjo, I., Piirimäe, P., Vent, U. **Keskaeg I osa ajalooõpik 7. klassile**. Avita 2011, lk 100–125.
vene keeles: Пыльтсам-Юрьо, И., Пийримяэ, П., Вент, У. История средних веков. Учебник для 7 класса. Часть I с 100–125.
6. Siig K. **Kristluse teke. 6. klassi ajalugu**. YouTube 2022.
https://www.youtube.com/watch?v=e6qV4R04BWg&ab_channel=KристоSiig,
11.06 min.

VIII klass

Tööstuslik pööre

Märksõnad

Tööstusliku pöörde mõiste ja eeldused: pärisorjuse kaotamine, tööjõukulud, kivisöe tähtsus, muutused põllumajanduses, tööstuskaupade tulusus, kaubandusvõimalused, Inglismaa ja Mandri-Euroopa erinev stardipositsioon.

Tööstusliku pöörde saavutused: aurumasinate kasutamine villatööstuses ja transpordis, terasetootmine, nafta ja elekter, raudteed, majandust ergutava teaduse areng, koloniaalimpeeriumid ja tööstusriigid, maailmanäitused.

Kapitalismi areng: kapital, turg, vabrikud ja tehased, börs, aktsiaseltsid, monopol, trustid ja kartellikokkulepped.

Töötingimused ja elukvaliteet: ludiidid, linnade õhusaaste, lapstöölised, palk, tööaeg, tööohutus, ametiühingud, streigid, sotsialism, ajakirjandus, koolikohustus, massikultuur.

Ühiskonna muutumine: urbaniseerumine, rahvastikuplahvatus, massimigratsioon, globaliseeruv majandus.

Tööstusettevõtted Eestis: Hüti klassikoda, Volta, Dvigatel, Lutheri vabrik, AS Franz Krull, Balti Puuvillavabrik, Wiegandi tehas, Rotermanni tehased, Tallinna tselluloosivabrik, Kreenholm, Gambrinus, Sindi tekstiilivabrik.

Olulised isikud: James Hargreaves, James Watt, Matthew Boulton, Eli Whitney, John Kay, Samuel Crompton, Richard Arkwright, Abraham Darby, John Wilkinson, Thomas Savery, Charles Tennant, Joseph Aspdin, Henry Bessemer, Andrew Carnegie, Thomas Alva Edison, John D. Rockefeller, Friedrich Krupp.

Kirjandus

1. Hart-Davis, A. **Ajalugu. Tsivilisatsiooni koidikust tänapäevani. Täpne ja näitlik teejuht.** Varrak 2009, lk 290–296, lk 344–346.
2. Hiiemaa, K. jt **Inimene, ühiskond, kultuur III. XI klassi ajalooõpik.** Koolibri 2001, lk 155–161.
Vene keeles: Человек, общество, культура. III. Новое время. Учебник по истории для гимназии. 2002.
3. Raudsepp, A., Kann, L., Siirman, V. **Ajaloo õpik 8. klassile, I osa.** Maurus 2019, lk 126–129.
4. Seppel, M., Pajur, A. **Ajaloo õpik 8. klassile. Uusaeg, II osa.** Avita 2013, lk 38–68, 92–97.
Vene keeles: Сеппел, М., Паюр А. Новое время. Учебник для 8 класса. Часть II. 2018.
5. Siig, K. **Tööstusrevolutsioon 1. 8. klassi ajalugu, video nr 20.** YouTube 2017.
<https://www.youtube.com/watch?v=93G94RJT1to>. 17.25 min
6. Zetterberg, S. **Eesti ajalugu.** Tänapäev 2009, lk 300–307.
7. Zetterberg, S. **Maailma ajalugu.** Varrak, 2015, lk 614–625.
8. **Tööstuse ajalugu: kuidas aurumasin maailma mustaks värvis.** Imeline Ajalugu 12, märts, 2023.
<https://www.aripaev.ee/uudised/2023/03/12/toostuse-ajalugu-kuidas-aurumasin-maailma-mustaks-varvis, 10 lk>.
9. Vahtre, S. (peatoim.) **Eesti ajalugu V. Pärisorjuse kaotamisest Vabadussõjani.** Ilmamaa, 2010, lk 150–168.

IX klass

Eluolu Eestis maailmasõdadevahelisel perioodil (1918–1940)

Märksõnad

Olulisemad teatrid, eestvedajad, näitlejad. Teatrikoolkondade vastuolu (kunst vs meelelahutus, rahvuslikkus) ja olulisemad etendused.

Olulisemad kinod ning nende asukohad ja kinopoliitika. Eesti kinomehed ja nende tegevus.

Menukamad spordialad ja nende muutumine ajas. Spordialade eestvedajad.

Kohalikud spordiseltsid.

Saavutussport – tähelepanuväärseimad sportlased ja spordialad.

Populaarsemad rannad ja nende omapära, muutused rannamoos ja -kultuuris, suvituskultuur.

Transpordi areng – era- ja ühistransport. Autosport ning autoklubid, levinumad auto- ja mootorrattamargid.

Inimeste igapäevane menüü ja selle muutumine ajas. Joomiseelistused.

Supiköögid kui heategevuse vorm.

Erinevad lõunastamiskohtade vormid.

Maitsealased eeskujud.

Tuntumad toidlustusasutused ja nende omapärad, omanikud ja kokad.

Kohvikukultuur ja selle kriitika.

Seltskonnaelu ülesehitus ja tavad ning muutumine ajas.

Koduste koosviibimiste etikett ja tegevused.

Avalik etikett ja käitumisreeglid.

Tantsud, tantsuõpetajad.

Mood ning iluideaalid ja nende muutumine ajas. Eeskujud maailmast.

Moeajakirjad ja moekunstnikud.

Moodsad kangasordid ja riietusesemed.

Soengud ja juuksehooldus.

Kirjandus

1. Vahtre, S. (peatoim.) **Eesti ajalugu VI**. Ilmamaa 2005, lk 128–134.
2. Kannike, A., Vahtre, L. **Eesti eluolu 100 aastat**. Post Factum 2018, lk 20–30, 36–48.
3. Bank, K. (toim.) **Moodne joon. Eesti linnaelu 1920.-30ndatel aastatel**. Äripäev 2022, lk 84–100, 118–136, 152–184, 234–252, 268–286, 290–295, 310–328, 344–345.
4. Kannike, A., Uibo, M. **Moodsa elu õppetunnid**. Argo 2022, lk 95–112, 115–121, 136–149, 220–226, 236–242.
5. Ksenofontov, A. **Eesti kinod enne viimast sõda**. Kalender 2018. Olevsoo, G. (koostaja). Rebellis 2017, lk 98–107.
<https://dea.digar.ee/?a=is&oid=JVkalender201710&type=staticpdf&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA----->.

Gümnaasium. Üldajalugu

Katoliku kirik keskajal

Märksõnad

Katoliikluse põhilised seisukohad: pühakute kultus, palverännakud, ketserlus ja inkvisitsioon, vagadusliikumised ja skolastiline teoloogia, olulisem kristlik terminoloogia: Piibel, Jumal, Saatan, Jeesus Kristus, Aadama ja Eeva pattulangemine, patt ja pärispatt, palve, Püha Kolmainus, sakramendid, viimne kohtupäev, puhastustuli, kirikuvanne, apostlid, indulgentsid jne.

Kristliku Euroopa kujunemine: katoliikluse leviku ja kinnistumise eripärad erinevates Euroopa piirkondades (sh ilmaliku ja vaimuliku võimu suhted), oikumeenilised kirikukogud ja nende tähtsus, kirikuorganisatsioon (piiskopkondade võrgustik, kirikuriik, olulisemad vaimulikud ametid jms).

Paavstivõim keskajal: paavsti- ja keisrivõimu suhe keskaja jooksul, investituuritüli, ladina ja kreeka kiriku lõhe, Avignoni paavstid ja õhtumaa kirikulõhe, risticõjad, ketserlus, olulisemad isikud: Gregorius Suur, Gregorius VII, Innocentius III.

Kristliku usulis-filosoofilise mõtte areng: religiooni olulisus mõtlemises, kristluse ja filosoofilise mõtlemise puutepunktid, Püha Augustinus ning käsitus usu ja mõistuse vahekorra, Aquino Thomas ja viis jumalatõestust.

Kloostrid ja vaimulikud ordud: püha Benedictus ja kloostrikorralduse reeglid, Cluny liikumine, vaimulikud ordud: benediktlasted, tsistertslased, kerjusemungaordud (frantsisklasted, dominiiklasted), vaimulikud rüütliordud.

Katoliku kirik ja Eesti keskajal: esimesed kokkupuuted ristiusuga, eestlaste ristimine, piiskopkonnad, vaimulikud ordud ja kirikukihelkonnad Eestis, palverännakud, kiriku roll vaeste hoolekandes ja kultuuris.

Kirjandus

1. Kõiv, M., Laur, M. **Inimene, ühiskond, kultuur. Õpik gümnaasiumile II.** Avita 2007, lk 84–90, 128–131, 138–139, 168–185.
2. Le Goff, J. **Keskaeg. Noortele lugejatele jagab selgitusi Jacques Le Goff.** Valgus 2010, lk 85–108.
3. Maxwell-Stuart, P. G. **Paavstide kroonika.** Sinisukk 2008, lk 48–51, 103–107.
4. Meos, I. **Uusaja filosoofia. Peatükke filosoofia ajaloost.** 2011, lk 6–20. https://www.indrekmeos.xyz/e_raamat/Meos_I_Uusajafilosoofia.pdf.
5. Norman, E. **Roomakatoliku kirik. Illustreeritud ajalugu.** Sinisukk 2008, lk 53–78.
6. Raeper, W., Smith L. **Pilk ideede maailma. Religiooni ja filosoofia minevik ning tänapäev.** Koolibri 2003, lk 17–20, 35–39.
7. Saard, R. **Kristluse ajalugu selle algusest tänapäevani.** Argo 2013, lk 115–131, 159–215.
8. Saard, R. **Ristitud eestlane. Kristluse ajalugu Eestis keskajast tänapäevani.** Argo 2018, lk 30–75.
9. Selart, A., Laur, M. **Maailma ajalugu II.** Koolibri 2016, lk 25–34, 111–120.

Gümnaasium. Eesti ajalugu

Eesti 16. sajandil

Märksõnad

Vana-Liivimaa valitsemine 16. sajandi I poolel. Vana-Liivimaa riigid ja nende valitsejad: ordu, piiskopkonnad, rüütelkonnad, linnad ja nende omavahelised suhted. Suhted naabritega. Mõjukamad valitsejad (Wolter von Plettenberg, Gotthard Kettler). Liivimaa-Moskva sõda, Smolino lahing. Koadjuutorisõda.

Usuelu ja reformatsioon. Reformatsiooni põhjused ja sündmused Liivimaa linnades ja maal. Pildirüüste. Suhtumine reformatsiooni. Reformatsioon ja poliitika. Volmari leping. Johann Blankenfeld, Melchior Hoffmann, Johannes Kievel.

Haridus, kirjasõna ja kultuur. Evangeelsed koolid, jesuiitide kolleegium. Trükitud raamatute levik. Wanradt-Koelli katekismus. Balthasar Russow ja tema „Liivimaa kroonika“. Humanismi levik. Renessanss. Michel Sittow. Teater ja muusika.

Liivi sõda. Liivi sõja mõiste: erinevad relvastatud konfliktid aastatel 1554–1617 ja ajalised piirid.

Liivi sõja eellugu ja sündmused: Tartu maks, Posvoli rahu, Tartu vallutamine, Tallinna ja Põhja-Eesti alistumine Rootsile, Harju- ja Läänemaa talupoegade mäss, Liivimaa kuningriik, Oomuli/Härgmäe lahing, ordu likvideerimine, Tallinna piiramised, Jam Zapolski vaherahu, Pljussa vaherahu, Täyssinä rahu.

Isikud: Ivan IV Julm, Gustav I Vasa, Frederik II, Christian IV, hertsog Magnus, Sigismund II August, Stefan Báthory, Ivo Schenkenberg, Ohtra Jürgen.

Poola võim Lõuna-Eestis. Sigismund Augusti privileegidekiri, Liivimaa valitsemine ja haldus (presidentkonnad, staarostkonnad), mõisamajandus. Talurahvas, linnad. Poola kolonisatsioon. Kirik. Koolid. Antonio Possevino. Jesuiidid, usuelu, haridus.

Rootsi aeg Põhja-Eestis. Eesti liitmine Rootsi võimu alla. Harju-Viru rüütelkonna privileegid ja Tallinna linna õigused. Halduskorraldus ja valitsemine. Kirikuelu korraldus. Eestimaa rüütelkonna moodustamine.

Saaremaa Taani võimu all. Valitsemiskorraldus, haldus ja kohus. Mõis ja talu. Kuressaare.

Kirjanduse nimekiri

1. Kriiska, A. jt. **Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile. I osa. Esiajast Rootsi aja alguseni.** Avita 2014, lk 112–135.
2. Kriivan, P. **Eesti lugu. „Liivimaa provintsi kroonika“ 1.** Eesti Rahvusringhääling 12.11.2022, 10.50–44.50 min.
<https://vikerraadio.err.ee/1608771268/eesti-lugu-liivimaa-provintsi-kroonika-1>.
3. Küng, E. (koost.) **Eesti ajalugu. III, Vene-Liivimaa sõjast Põhjasõjani.** Tartu Ülikool 2013, lk 24–46, 47–67, 115–129, 143–146, 151–182, 185–195.
4. Laur, M. **Eesti ajalugu varasel uusajal 1550–1800.** Eesti Entsüklopeediakirjastus 1999, lk 29–45.

5. Põltsam, I. **Eesti raamatu ajaloo algus kas luterliku või katoliku kirjasõnaga?** Tuna 2, 2000, lk 13–19.
<https://www.ra.ee/ajakiri/eesti-raamatu-ajaloo-algus-kas-luterliku-voi-katoliku-kirjasonaga/>.
6. Põltsam, I. **Reformatsiooni mõju argielule Liivimaal.** Tuna 3, 2003, lk 13–24.
<https://www.ra.ee/ajakiri/reformatsiooni-moju-argielule-liivimaal/>.
7. Russow, B. **Liivimaa provintsi kroonika.** Tänapäev 2022, lk 117–124, 283–299.
8. Selart, A. (koost.) **Eesti ajalugu. II, Eesti keskaeg.** Tartu Ülikool 2012, lk 163–165, 180–181, 185–189, 197–199, 310–314.

Gümnaasium. XX sajand

Maailm II maailmasõja lõpust Vietnami sõja lõpuni

Märksõnad

Maailm pärast teist maailmasõda – külma sõja esimene pool.

Külma sõja ilmingud erinevates valdkondades: kultuur, sport, kosmosevallutus, teadus, võidurelvastumine, tuumarelvad.

Kriisikolled: Berliini blokaad, Berliini ülestõus, Ungari ülestõus, Suessi kriis, Kuuba kriis, Praha kevad.

Ida-Euroopa: vastupanu kommunistlikule režiimile, kiriku olukord, noorte tegevus.

Berliini müüri rajamine

Muutused 1960ndate ühiskonnas USAs.

Noorterahutused 1968.a Prantsusmaal.

Isikud: Jossif Stalin, Nikita Hruštšov, Leonid Brežnev, John F. Kennedy, Fidel Castro, Imre Nagy, Alexander Dubček, Charles de Gaulle, Gamal Nasser, Lavrenti Beria, Martin Luther King, Andy Warhol, Elvis Presley, Urho Kekkonen.

Mõisted: raudne eesriie, külm sõda, Trumani doktriin, Marshalli plaan, sulaaeg, Euroopa Sõja ja Terasühendus, NATO, VLO, VMN, makartism, Rahvaste Ühendus, sotsiaalne turumajandus, mitteühinemisliikumine.

Kirjandus

1. **Ajalooatlas gümnaasiumile.** Regio 2000, lk 86, 87, 89.
2. **Ajalugu viie minutiga. 2. hooaeg, 9. osa: Televisiooni leiutamine.** Eesti Rahvusringhääling 2020.
https://jupiter.err.ee/1608557776/ajalugu-viie-minutiga_televisiooni_leiutamine_4.39_min.

3. **Ajalugu viie minutiga. 2. hooaeg, 25. osa: Andy Warhol.** Eesti Rahvusringhääling 2020.
<https://jupiter.err.ee/1608664570/ajalugu-viie-minutiga>, 3.54 min.
4. **Ajalugu viie minutiga. 2. hooaeg, 26. osa: Elvis Presley.** Eesti Rahvusringhääling 2020.
<https://jupiter.err.ee/1608565282/ajalugu-viie-minutiga>, 4.09 min.
5. **Ajalugu viie minutiga. 2. hooaeg, 41. osa: Martin Luther King.** Eesti Rahvusringhääling 2020.
<https://jupiter.err.ee/1608834475/ajalugu-viie-minutiga>, 4.51 min.
6. Allik, S. **Prantsusmaa ja NATO: ajalugu, tänapäev ja tulevik.** Diplomaatia nr 68 aprill 2009.
<https://diplomaatia.ee/prantsusmaa-ja-nato-ajalugu-tanapaev-ja-tulevik/>, 7 lk.
7. Applebaum, A. **Raudne eesriie 1945/1956.** Varrak 2013, lk 190–196, 300–306, 384–393, 469–480, 384–393.
8. Békés C. **Kas 1956. aasta revolutsioon Ungaris oleks võinud võita?** Horisont.
http://vana.loodusajakiri.ee/horisont/artikkel781_773.html, 12 lk.
9. Gaddis, J. L. **Külm sõda.** Tänapäev 2007, lk 72–82, 136–141.
10. Kalda, M. **Hommikumaa vägevad. Vietnam: Vanake Ho ja tema kaks sõda.** Eesti Rahvusringhääling 29.08.2020, 15-42 min.
<https://vikerraadio.err.ee/1127866/hommikumaa-vagevad-vietnam-vanake-ho-ja-tema-kaks-soda>.
11. Kaljo, T.-E. **1968. aasta maisündmuste hääbuv pärand.** Vikerkaar juuni 2018.
<https://www.vikerkaar.ee/archives/23214>, 9 lk.
12. Kärk, L. **Inimnäoline Praha kevad 1968.** Sirp 22.06.2018.
<https://sirp.ee/s1-artiklid/film/inimnaoline-praha-kevad-1968/>, 3 lk.
13. Laar, M., Vahtre, L. **Lähiajalugu II gümnaasiumile.** Avita 2007, lk 6–16, 19–22, 26–29, 35–39, 42–49, 53–63.
14. Meinander, H. **Soome ajalugu.** Ilmamaa. 2012, lk 207–213.
15. Minnik, T. **SUUR LUGU. Kuuba raketikriis 60: „Maailmalõpust eraldas inimkonda üks minut!“.** Forte 16.10.2022.
<https://forte.delfi.ee/artikkel/120082956/suur-lugu-kuuba-raketikriis-60-maailmalopust-eraldas-inimkonda-uks-minut>, 6 lk.
16. Nutt, M. **Suessi kriisi kurb juubel.** Diplomaatia nr 37 september 2006.
<https://diplomaatia.ee/suessi-kriisi-kurb-juubel/>, 6 lk.
17. Rowbottom, M. **Veri basseinis.** Eesti Ekspress 14.12.2006.
<https://ekspress.delfi.ee/artikkel/69088977/veri-basseinis>, 3 lk.
18. Viirpalu, I. **James Bond ja külm sõda. Popkultuuri roll külma sõja mõtestamisel.** Edasi.org 2.04.2020.
<https://edasi.org/57320/james-bond-ja-kulm-soda-popkultuuri-roll-kulma-soja-motestamisel/>, 4 lk.
19. Vsevirov, D. **Müstiline Venemaa. 1953. aasta tööliste ülestõus Ida-Berliinis.** Eesti Rahvusringhääling 28.02.2021, 3.20–33 min.
<https://vikerraadio.err.ee/1608109432/mustiline-venemaa-1953-aasta-tooliste-ulestous-ida-berliinis>.